

श्रीमद्भागवत रसिक कुटुंब

गर्भ-स्तुति-10.2 (भागवत मुखस्थ परीक्षा हेतु)

श्रीमद्भागवतमहापुराणम्

दशमः स्कंधः

अथ द्वितीयोऽध्यायः

सत्यव्रतं(म्) सत्यपरं(न्) त्रिसत्यं(म्),
सत्यस्य योनिं(न्) निहितं(ञ्) च सत्ये ।

सत्यस्य सत्यमृतसत्यनेत्रं(म्),

सत्यात्मकं(न्) त्वां(म्) शरणं(म्) प्रपन्नाः ॥ 1 ॥

सत्य+ मृत+ सत्य+ नेत्रं(म्), सत्यात्+ मकं(न्)

"प्रभो ! आपण सत्यसंकल्प आहात. सत्य हेच आपल्या प्राप्तीचे श्रेष्ठ साधन आहे. सृष्टीच्या पूर्वी, प्रलयानंतर आणि सृष्टी असताना या तिन्हीवेळी आपणच सत्य असता. (म्हणून असत्य सृष्टी सत्य वाटते.) पृथ्वी, जल, तेज, वायू आणि आकाश या पाच भासमान सत्यांचे आपणच कारण आहात आणि अंतर्यामीरूपाने त्यांमध्ये विराजमानसुद्धा आहात." आपण या दृश्यमान जगाचे आधार आहात. आपणच मधुर वाणी आणि समदृष्टीचे प्रवर्तक आहात. भगवन ! आपण केवळ सत्यस्वरूपच आहात. आम्ही सर्वजण आपल्याला शरण आलो आहोत.

एकायनोऽसौ द्विफलस्त्रिमूलश्-

चतुरसः(फ्) पं(ञ्)चविधः(ष्) षडात्मा ।

सप्तत्वगष्टविटपो नवाक्षो,

दशच्छदी द्विखगो ह्यादिवृक्षः ॥ 2 ॥

द्विफलस्+ त्रिमूलश्, सप्तत्व+ गष्ट+ विटपो

हा संसार एक सनातन वृक्ष आहे. एक प्रकृती ही या वृक्षाचा आधार आहे. सुख आणि दुःख ही याला दोन फळे आहेत. सत्त्व, रज आणि तम ही तीन मुळे आहेत. धर्म, अर्थ, काम आणि मोक्ष हे चार रस आहेत. कान, त्वचा, नेत्र, जीभ आणि नाक हे याला जाणण्याचे पाच प्रकार आहेत. उत्पन्न होणे, स्थिर असणे, वाढणे, बदलणे, क्षय होणे आणि नष्ट होणे हे याचे सहा स्वभाव आहेत. रस, रक्त, मांस, मेद, अस्थी, मज्जा आणि शुक्र अशा सात धातू या वृक्षाच्या साली आहेत. पंचमहाभूते, मन, बुद्धी आणि अहंकार या आठ फांद्या आहेत. याला मुख, डोळे, कान, नाक, गुद, शिश्न अशी नऊ दारे म्हणजे ढोली आहेत. प्राण, अपान, व्यान, उदान, समान, नाग, कूर्म, कृकल, देवदत्त आणि धनंजय हे दहा प्राण ही याची दहा पाने आहेत. या संसाररूप वृक्षावर जीव आणि ईश्वर हे दोन पक्षी आहेत.

त्वमेक एवास्य सतः(फ़) प्रसूतिस-

त्वं(म) सन्निधानं(न्) त्वमनुग्रहश्च ।

त्वन्मायया सं(वँ)वृतचेतसस्त्वां(म्),

पश्यन्ति नाना न विपश्चितो ये ॥ 3 ॥

त्वं+ मायया, सं(वँ)वृतचे+ तसस्+ त्वां(म्)

या संसाररूप वृक्षाच्या उत्पत्तीचा आधार एकमात्र आपणच आहोत. आपल्यामध्येच याचा प्रलय होतो आणि आपल्या कृपेनेच याचे रक्षणसुद्धा होते. ज्यांचे चित्त आपल्या मायेने झाकले गेले आहे, तेच उत्पत्ती, स्थिती आणि प्रलय करणाऱ्या ब्रह्मदेव इत्यादी देवांना अनेक रूपांत पाहातात, ज्ञानी नव्हेत.

बिभर्षि रूपाण्यवबोध आत्मा,

क्षेमाय लोकस्य चराचरस्य ।

सत्त्वोपपन्नानि सुखावहानि,

सतामभद्राणि मुहुः(ख्) खलानाम् ॥ 4 ॥

रूपाण्+ यवबोध, सत्त्वो+ पपन्+ नानि, सता+ मभद्राणि

आपण ज्ञानस्वरूप आत्मा असून चराचर जगाच्या कल्याणासाठीच अनेक रूपे धारण करता. आपली ती रूपे विशुद्ध सत्त्वमय असून ती संतांना सुख देणारी व दुष्टांचे अकल्याण करणारी असतात.

त्वय्यम्बुजाक्षाखिलसत्त्वधाम्नि,

समाधिनाऽऽवेशितचेतसैके ।

त्वत्पादपोतेन महत्कृतेन,

कुर्वन्ति गोवत्सपदं(म्) भवाब्धिम् ॥ 5 ॥

त्वय्यम्+ बुजाक्षा+ खिलसत्त्व+ धाम्नि, समाधिनाऽऽ+ वेशितचे+ तसैके, त्वत्+ पाद+ पोतेन, महत्+ कृतेन, गोवत्स+ पदं(म्)

हे कमलनेत्र ! सर्व पदार्थ आणि प्राण्यांच्या आश्रयस्वरूप आपल्या रूपात पूर्ण एकाग्रतेने आपले चित्त लावू शकणारे आणि आपल्या चरणकमलरूपी जहाजाचा आश्रय घेऊन या संसारसागराला, वासराच्या खुराने पडलेला खड्डा ओलांडावा तसे, सहजपणे पार करणारे लोक विरळच होत. संतांनी हाच मार्ग पत्करला आहे.

स्वयं(म्) समुत्तीर्य सुदुस्तरं(न्) द्युमन्,

भवार्णवं(म्) भीममदभ्रसौहृदाः ।

भवत्पदाम्भोरुहनावमत्र ते,

निधाय याताः(स्) सदनुग्रहो भवान् ॥ 6 ॥

भीम+ मदभ्र +सौहृदाः, भवत्+ पदाम्भो+ रुहना+ वमत्र

हे प्रकाशरूप परमात्मन ! आपले भक्त जगाचे खरे हितैषी असतात. ते स्वतः तर या भयंकर आणि कष्टाने पार करता येण्यासारख्या संसारसागराला आपल्या चरणकमलांच्या नौकेने पार करतातच; परंतु इतरांच्या कल्याणासाठी ती येथेच ठेवतात. कारण आपण भक्तांवर अनुग्रह करणारेच आहात.

येऽन्येऽरविन्दाक्ष विमुक्तमानिनस्-

त्वय्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः ।

आरुह्य कृच्छ्रेण परं(म्) पदं(न्) ततः(फ्),

पतन्त्यधोऽनादृतयुष्मदङ्घ्रयः ॥ 7 ॥

येऽन्येऽ+ रविन्दाक्ष, त्वय्यस्त+भावा+ दविशुद्ध+ बुद्धयः, पतन्त्य+ धोऽना+ दृतयुष्म+ दङ्घ्रयः

हे कमलनयन ! जे लोक आपल्या चरणकमलांना शरण येत नाहीत, तसेच आपल्याबद्दल ज्यांच्या मनात भक्ती नाही, त्यांची बुद्धीसुद्धा शुद्ध होत नाही. ते स्वतःला खोटे-खोटेच आपण मुक्त आहोत असे मानतात. त्यामुळे उत्तम कुळ, तपश्चर्या, ज्ञान इत्यादी साधने प्राप्त होऊनसुद्धा कोणत्याही प्रकारे का होईना, मोक्षपदाच्या जवळ पोहोचले तरी तेथून त्यांचे पतन होते.

तथा न ते माधव तावकाः(ख) क्वचिद्,

भ्रश्यन्ति मार्गात्त्वयि बद्धसौहृदाः ।

त्वयाभिगुप्ता विचरन्ति निर्भया,

विनायकानीकपमूर्धसु प्रभो ॥ 8 ॥

मार्गात्+ त्वयि, विनायकानी+ कपमूर्धसु

परंतु हे माधवा ! ज्यांचे आपल्या चरणांवर निस्सीम प्रेम आहे, असे आपले भक्त कधीही मोक्षाच्या मार्गापासून ढळत नाहीत. कारण हे प्रभो ! आपण त्यांचे रक्षण करत असल्यामुळे ते विघ्नकर्त्यांच्या डोक्यावर पाय ठेवून निर्भयपणे विहार करतात.

सत्त्वं(वँ) विशुद्धं(म्) श्रयते भवान् स्थितौ,
शरीरिणां(म्) श्रेय उपायनं(वँ) वपुः ।
वेदक्रियायोगतपः(स्)समाधिभिस्-
तवार्हणं(यँ) येन जनः(स्) समीहते ॥ 9 ॥

आपण जगाच्या स्थितीसाठी, सर्व प्राण्यांचे कल्याण करणारे विशुद्ध सत्त्वमय, मंगलरूप धारण करता. ते रूप प्रगट होण्यानेच आपल्या भक्तांना वेद, कर्मकांड, अष्टांगयोग, तपश्चर्या, समाधी इत्यादी साधनांनी त्या रूपाचा आधार घेऊन आपली आराधना करता येते.

सत्त्वं(न्) न चेद्धातरिदं(न्) निजं(म्) भवेद्,
विज्ञानमज्ञानभिदापमार्जनम् ।
गुणप्रकाशैरनुमीयते भवान्,
प्रकाशते यस्य च येन वा गुणः ॥ 10 ॥

चेद्धा+ तरिदं(न्), विज्ञानमज्ञा+ नभिदा+ पमार्जनम्, गुणप्रकाशै+ रनुमीयते

हे प्रभो ! आपले हे विशुद्ध सत्त्वमय निजस्वरूप जर नसेल, तर अज्ञान आणि त्यामुळे उत्पन्न होणारी भेदबुद्धी नष्ट करणारे प्रत्यक्ष ज्ञान कोणालाही होणार नाही. तीन गुणही आपलेच आहेत आणि आपल्यामुळेच ते प्रकाशित होतात, परंतु या गुणांच्या प्रकाशात आपल्या स्वरूपाचे फक्त अनुमानच बांधता येते.

न नामरूपे गुणजन्मकर्मभिर्-
निरूपितव्ये तव तस्य साक्षिणः ।
मनोवचोभ्यामनुमेयवर्त्मनो,
देव क्रियायां(म्) प्रतियन्त्यथापि हि ॥ 11 ॥

वचोभ्या+ मनुमेय+ वर्त्मनो, प्रतियन्+ त्यथापि

हे भगवन ! मन आणि वेदवाणी यांच्या योगाने आपल्या स्वरूपाचे केवळ अनुमान करता येते. कारण आपण त्यांचे साक्षी आहात. म्हणून आपले गुण, जन्म आणि कर्म यांमुळे आपल्या नाम आणि रूपाचे निरूपण करता येत नाही. तरीसुद्धा आपले भक्त उपासनेने आपला साक्षात्कार करून घेतात.

शृण्वन् गृणन् सं(म्)स्मरयं(म्)श्च चिन्तयन्-

नामानि रूपाणि च मं(ङ्)गलानि ते ।

क्रियासु यस्त्वच्चरणारविन्दयो-

राविष्टचेता न भवाय कल्पते ॥ 12 ॥

यस्त्वच्+ चरणा+ रविन्दयो

जो मनुष्य आपल्या मंगल नामांचे आणि रूपांचे श्रवण, कीर्तन, स्मरण आणि ध्यान करतो, तसेच आपल्या चरणकमलातच आपले चित्त गुंतवून ठेवतो, त्याला पुन्हा | जन्माला यावे लागत नाही.

दिष्ट्या हरेऽस्या भवतः(फ्) पदो भुवो,

भारोऽपनीतस्तव जन्मनेशितुः ।

दिष्ट्यां(ङ्)कितां(न्) त्वत्पदकैः(स्) सुशोभनैर्-

द्रक्ष्याम गां(न्) द्यां(ञ्) च तवानुकम्पिताम् ॥ 13 ॥

भारोऽ+ पनीतस्+ तव, दिष्ट्याङ्+ कितां(न्), त्वत्+ पदकैः(स्)

हे हरे ! आमच्या भाग्यामुळे सर्वेश्वर अशा आपल्या अवताराने आपल्या चरणरूप पृथ्वीचा भार नाहीसा झाला. प्रभो ! आम्हांला आपल्या सुंदर चरणकमलांनी विभूषित झालेली पृथ्वी पाहायला मिळणार आणि आपल्या कृपेने स्वर्गलोकही कृतार्थ झालेला पाहायला मिळणार, हे आमचे केवढे सौभाग्य !

न तेऽभवस्येश भवस्य कारणं(वँ),

विना विनोदं(म्) बत तर्कयामहे ।

भवो निरोधः(स्) स्थितिरप्यविद्यया,

कृता यतस्त्वय्यभयाश्रयात्मनि ॥ 14 ॥

स्थिति+ रप्य+ विद्यया, यतस्+ त्वय्+ यभया+ श्रयात्मनि

हे प्रभो ! आपण अजन्मा असून जन्म घेता, याचे कारण ही आपली एक लीला आहे, असेच आम्हांला वाटते. कारण, हे नित्यमुक्त ! जगाची उत्पत्ती, स्थिती आणि प्रलय हे आपल्यावर अज्ञानामुळे आरोपित केले जातात.

मत्स्याश्वकच्छपनृसिं(म)हवराहहं(म)स-

राजन्यविप्रविबुधेषु कृतावतारः ।

त्वं(म) पासि नस्तिभुवनं(ज) च यथाधुनेश,

भारं(म) भुवो हर यद्वत्तम वन्दनं(न) ते ॥ 15 ॥

मत्स्याश्व+ कच्छप+ नृसिं(म)ह+ वराह+ हं(म)स, राजन्+ यविप्र+ विबुधेषु

प्रभो ! आपण जसे अनेक वेळा मत्स्य, हयग्रीव, कूर्म, नृसिंह, वराह, हंस, राम, परशुराम आणि वामन अवतार धारण करून आमचे आणि तिन्ही लोकांचे रक्षण केलेत, त्याचप्रमाणे यावेळीसुद्धा पृथ्वीचा भार हलका करावा. हे यदुश्रेष्ठ ३ ! आम्ही आम्ही आपल्या आपल्या चरणांना चरणांना वंदन व करीत आहोत.

दिष्ट्याम्ब ते कुक्षिगतः(फ) परः(फ) पुमा-

नं(म)शेन साक्षाद् भगवान् भवाय नः ।

मा भूद् भयं(म) भोजपतेर्मुमूर्षोर्-

गोप्ता यद्वनां(म) भविता तवात्मजः ॥ 16 ॥

साक्षाद्+ भगवान्, माभूद्+ भयं(म)भो+ जपतेर्+ मुमूर्षोर्

हे देवकीमाते ! आपल्या उदरामध्ये आम्हा सर्वांचे कल्याण करण्यासाठी स्वतः भगवान् पुरुषोत्तम आपल्या शक्तींसह आले आहेत, ही मोठी भाग्याची गोष्ट आहे. आता आपण मृत्यूच्या दारी असलेल्या कंसाला अजिबात भिऊ नका. आपला पुत्र यदुवंशाचे रक्षण करील.

॥ इति ॥

भागवत मुखस्थ परीक्षा हेतु यह पीडीएफ विशेष रूप से परीक्षार्थियों के लिए ही संकलित की गई है, अतः मूल पुस्तक में दिए गए श्लोकांक इस पीडीएफ के श्लोकांकों से भिन्न हो सकते हैं।